

NESSIM HENRY HENEIN, *Mârî Girgis, Village de Haute-Égypte*, Kahire 1988, XIII-443 sayfa. Kahire'deki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün (IFAO) 675 sayılı kitabı.

Kahire'de bulunan Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün ilmî hedefi eski çağlardan başlayarak günümüze kadar gelen bir kısım kalıntıları belirli seriler içinde incelemektir. Fakat birkaç kültürü birden sinesinde barındıran bir yöreyi incelemesi, konuyu tarih sınırlarının ötesine çıkararak tarım, köy mimarisi, yerel din, gelenek ve göreneklere kadar götürmektedir. Bu tarz bir çalışmayı meydana getiren dilimizde Kopt şeklinde de telâffuz edilen eski Koft kilisesine bağlı köy, böyle bir araştırmaya konu olduğu için, talihsiz sayılması yanında, adının çok daha geniş bir çevreye ve bilim âlemine sunulmasından, kanıma göre çok mutlu olacaktır. Mısır'ı yaratan Nil nehrinin üzerinde bir yığın yerleşim merkezleri bulunur ve bunlardan göz kamaştırıcı yapıtlar çok eski zamanlardan beri inceleme konusu olurken, şimdi bir küçük yerleşim birimi içinde insanların meydana getirdikleri maddî ve manevî kültürlerin incelenmesi ve birbirleri ile olan ilişkileri yerinde yapılan gözlemler sonunda ortaya konulmuştur.

Köyün adı, yerleşim merkezine yakın olan bir manastırdan alınmadır. Mısır nüfusunda önemli bir yeri bulunan ve etkisi diğer yerleşim birimlerine az yayılmış olan Koft kilisesine bağlıdır. Mısır'da etkili bir alanı olan bu kiliseye Kıbt veya Kıft tarzında okuma imlâları da verilmekle beraber, ilim dünyasında yaygın olan imlâsı ilk yazdığım'dır. İnceleme konusu olan köyün genel bir coğrafi incelemesinden sonra maddî yapısına geçilmiştir. İlk ele alınan konu, son yıllarda Enstitü'nün yayın tutumunda özel bir yeri olan evlerdir (s. 12-37). Evin yapılış biçimi, içinin yapısı verilen plânlarla pekiştirilmiştir. Örnek seçilen evlerin tasvirinden sonra inşaat karakterlerine eğilinmiş, hangi malzemenin kullanıldığı ve bunların nasıl tedarik edildiği ihmal edilmeden, hem aslî şekilleri hem de çevirileri açıklamalı sunulmuştur.

Büyük bir bölüm içinde maddî yaşam koşulları ön plâna alınıp inceleniyor (s. 55-203). Bir köy yerleşim biriminin en büyük özelliği olan tarım ve onun sulama tekniği detayları ile birlikte inceleme konusudur. Nil nehrinden nasıl su çekildiği ve bunun tarlalara intikali, yerinde yapılan gözlemler ve ayrıca teknik izahını veren plânlarla tamamlanmış. En ilkel koşullarda bile insan zekâsının doğaya nasıl egemen olduğunu açıklayan bu satırlar, teknoloji evreleri üzerinde çalışanlar için bile kaynak niteliğindedir. Su terazileri, hayvanların gücünden yararlanıp çekilen su enerjisi, genel hayvanlardan sağlanan gübre ile birlikte tarlalara atılıp tarım üretiminde yararlı olmaktadır (s. 76-78). Kullanılan maddî tarım aletlerinin meydana getirilişi ve bunu kullanan insanların iş sırasında mırıldandıkları dua ve şarkılar da ektedir. Arapça metin ile birlikte Fransızca çevirisi de beraber verilen bilgileri vesika haline dönüştürmektedir. Bu çabaların ürünü, insanın yaşam için olan araçtır ki, elde ettikleri sonuçlara ayrı sayfalar ayrılmıştır (s. 98-121). Başta buğday olmak üzere tarım veriminin geçirdiği evreler, yapılış biçimleri yanında toplaniş ve hangi işlemlerden sonra depolandığı konularının ardından, verilen bir yığın çizelge içinde ürünlere verilen isimler, yaratılan sonuçların maddî tasviri, bununla da yetinilmeyip Lâince adları ile birlikte zikredilişi, belirli maddî kültür çalışmalarının sonucunu resimler ve yapılan plânlarla kanıtla-

maktadır. Tarım toplumlarının en büyük desteklerinden olan hayvanlar da bu bölümden hemen sonra ele alınmaktadır. Hergün beraber oldukları büyük ve küçük baş hayvanlardan başka, nehirlerden avladıkları balıklar da bu işlem içindedir. Balıkların tutulması için, bu ufak yerleşim birimi içinde ne gibi aletlerin kullanıldığı, aynı yöntemler içinde göz önüne seriliyor. Kullanılan ağlar, ucunda iğneleriyle oltalar, hangi ölçü birimlerinin kullanıldığı gibi konular detaylı olarak şekilleri ile birlikte bu bölüm içindedir. Beslenme işi ile ilgili ayrıntılar ise hemen bu kısmı izlemiş ve elde edilen ürün ile avlanan balıklar ve yapılan diğer işlerin nasıl değerlendirildiği burada anlatılmaktadır.

İnsan yaşamı için özel bölüm ayrılmıştır (IV numaralı ana bölüm). Böylece insanların doğuştan itibaren her türlü yaş evresinde geçirdiği maddî kültür ortamı ile birlikte, toplu yaşamın özelliklerine ve yaratılan halk kültürü üzerine eğilen araştırmacı, yakın gözlemlerinden başka bir karşılaştırma yapmadan, dil özellikleri ve dinî etkinin kalınlarına değiniyor. Bununla beraber eser bitmiş sayılmaz, ek olarak verilen bölüm içinde, köye adını veren manastırın tarihî ve ayrıca şimdiki görünümünü incelenmektedir. Her bir yönü ile belge sayılabilecek resim ve tasvirlerle donatılmış bu bölümden sonra, eserin hazırlanışı ile basımı arasında geçen onbeş yıllık süre zarfında meydana gelen birtakım değişikliklere değinilmekle beraber böyle bir kitap hazırlandığı zaman için değerlidir. Küçük bir yerleşim birimi içinde sürdürülen kültür girişimlerinin açıklanması bir sözlük ile tamamlanıyor. Hangi sözcüklerin nerelerde geçtiğini belirterek, hem aslı şekli hem çevirisi verilen bu kısım araştırmacıyı en fazla yoran satırlar arasındadır. Âdeta bir dizin mahiyetinde olan bu kısım sayesinde eserin kullanımı kolaylaşıyor.

Maddî kültürlerin araştırılmasında ülkemizde başlatılan çalışmalarda büyük ölçüde halkbilim alanında çalışan mütehassslarımızın önemli bir payı bulunmaktadır. Büyük bir hevesle dolaştıkları yörelerin dil özellikleri üzerinde çalışanlar, bir yönü eksik bıraktılar. Köy monografileri de ya tarım veya bir maddî araştırma ile sınırlı kaldı. Elimizdeki kitap için ilk aradığım, Osmanlı yönetiminin ufak da olsa bir kalıntısı idi. Fakat ana merkezlerde yerleşenlerin böyle küçük yerleşim birimlerine uzanmaları hiç de kolay değildir. Kaldı ki kitap içine, çağdaş teknolojinin fazla girmediği de anlaşılıyor. Belki bazı davranışlar Fıranunlar devrinden beri süregelmektedir. Bu ise bir kusur değil, kapalı ekonomi birimleri içinde yaşayanların korudukları kültürlerin belgeliğidir. Böyle bir örnek veren araştırmacı ile eseri yayınlayan Enstitü, yayınlarına yeni bir kıymetli eser katarak başarılı bir çalışmayı eklemiştir bulunmaktadırlar.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU